

El Procés de Barcelona: un balanç

Antoni Segura

Catedràtic d'Història Contemporània i

Director del Centre d'Estudis Històrics Internacionals

de la Universitat de Barcelona

Se m'ha demanat, amb una certa urgència, que intentés fer un balanç del que ha significat el Procés de Barcelona en el moment de complir-se el seu desè aniversari que clourà amb la celebració d'una nova cimera euromediterrània de caps d'Estat i de govern a la nostra ciutat els propers dies 27 i 28 d'aquest mes.

El primer que voldria destacar és que possiblement, tots plegats, no hem sabut valorar suficientment el que suposà la fita de Barcelona 1995 i, al mateix temps, potser, tampoc hem sabut treure'n tot el partit que es contenia en la Declaració de Barcelona que tancà aquell esdeveniment.

El Procés de Barcelona ha estat el primer intent seriós i reeixit de dur a terme una política euromediterrània autònoma i independent i és el fruit d'un llarg recorregut històric que té a veure amb el procés de construcció europeu, amb la tendència a articular grans espais socio-econòmics que caracteritza l'actual món global i amb la necessitat d'assolir un desenvolupament harmònic, equilibrat i més just en l'espai mediterrani.

Un espai que, a diferència d'altres que s'estan consolidant, s'articula entre pobles, països i Estats que tenen darrera seu una llarga –mil·lenària-

experiència compartida de contactes comercials, d'enfrontaments i de retrobades, d'intercanvis culturals, de mestissatge i d'història. Tenen un pòsit comú indubtable que ens retrotrau a l'aparició de l'agricultura les ciutats i l'escriptura, a l'Egipte faraònic, a la Grècia clàssica i als fenicis, a Roma, al naixement de les tres religions monoteistes, a les Croades, però també al comerç medieval, a l'esplendor de l'islam que durant segles va senyorejar a les dues ribes del Mediterrani, a Constantinoble - Estambul, a la ruta de la Seda, als Imperis de l'Edat moderna –el Mediterrani que tan bé va descriure Fernand Braudel-, al cors, la pirateria i de nou el comerç, al colonialisme i a un llarg etcètera de experiències històriques viscudes i encavalcades al llarg dels segles. Experiències que sovint han estat conflictives, de duresa en els enfrontaments –encara recentment hem de recordar la crisi dels Balcans i l'inacabable conflicte de Palestina-, però també de relacions comercials, d'intercanvis humans, culturals i tecnològics, que és el que caracteritza l'espai d'aquest marc tancat i el diferència dels altres grans espais socio-econòmics que estan sorgint al Pacífic, al continent americà o en altres indrets del món.

Tanmateix, l'articulació d'una política euromediterrània és relativament recent. De fet, els antecedents més immediats cal cercar-los a la dècada dels seixanta en els acords d'associació de la llavors CEE amb Turquia (1963), el Marroc, Algèria i Tunísia (1969), Malta (1970) i Xipre (1972). En aquells moments, la pressió de França, que, després de les independències, conservava importants interessos comercials, econòmics i polítics al Magrib, fou decisiva per emprendre aquells primers passos

encara vacil·lants.

Poc després, a la dècada dels setanta, la CEE posava en marxa la denominada Política Mediterrània Global que va permetre tancar acords de cooperació global –coneguts com acords de primera generació- amb Israel (1975), Algèria, el Marroc i Tunísia (1976), Egipte, Jordània, el Líban i Síria (1977). A la dècada següent, l'entrada de Grècia (1981), i d'Espanya i Portugal (1986) a la CEE obligà a limitar i regular les importacions de productes tèxtils i agrícoles procedents dels països mediterranis no comunitaris. Fou, però, també el moment en què s'imposà redefinir la política mediterrània europea perquè la fi de la Guerra Freda i del bipolarisme obria, per primera vegada, a començament dels noranta, la possibilitat de dur a terme una política mediterrània europea i dels països no europeus no subordinada als interessos de les dues grans potències. És el moment en què apareixen noves iniciatives, la denominada Política Mediterrània Renovada, que tenen com a objectiu comú estrènyer les relacions comercials i humanes entre els països del nord i del sud i de l'Est del Mediterrani: el Fòrum Mediterrani de 1988; la Conferència per la Seguretat i la Cooperació al Mediterrani (1990) impulsada per Espanya i Itàlia; el Diàleg Euroàrab (1973-1993, però que restà paralitzat de 1980 a 1988), que protagonitzaren la CEE i la Lliga Àrab i el projecte del Mediterrani Occidental que, des del 1990, establí un fòrum de reflexió comuna entre els països del nord (Portugal, Espanya, França, Itàlia i, des del 1991, Malta) i els cinc països de la Unió del Magrib Àrab, denominat Grup 5 + 5. Si a tot això hi afegim que, després de la guerra del Golf de 1991, la Conferència de Madrid d'octubre d'aquell mateix any obrí, també

per primera vegada, la possibilitat de cercar un Acord de pau en el conflicte més llarg del segle XX (i malauradament del que portem del segle XXI) entendrem que es donaven totes les condicions per fer un salt endavant en l'articulació d'un espai i d'una política realista que impliqués a tots els països mediterranis. Les orientacions elaborades en els Consells Europeus de Lisboa (juny de 1992), Corfú (juny de 1994) i Essen (desembre de 1994) permeteren fer aquest salt endavant que cristal·litzà en Barcelona 1995. La cimera celebrada fa deu anys fou un primer pas –i molt important- en la construcció d'un espai euromediterrani en què els diferents països implicats decideixen autònomament, de forma independent i sense la tutela de les grans potències, dotar-se d'unes eines, d'uns instruments, d'unes polítiques per fer realitat un espai compartit de desenvolupament econòmic, social, humà i cultural. La potència d'aquest instrument és el que, potser, fins ara, no hem sabut valorar en tota la seva importància.

La Conferència euromediterrània de Barcelona de 1995 fou, doncs, la culminació d'un llarg procés i la Declaració de Barcelona resumí en tres àmbits o cistelles els principals objectius a assolir en els anys següents. En l'àmbit econòmic es fixà l'objectiu d'establir per al 2010 «una zona de lliure comerç» en l'espai mediterrani i la coordinació i cooperació econòmiques i financeres necessàries per atènyer un «desenvolupament socio-econòmic sostingut i equilibrat». En l'àmbit social i cultural hom pretenia impulsar el diàleg i els intercanvis interculturals, la lluita contra la pobresa, la intolerància i el racisme, els respecte entre les cultures i les religions, la millora de les condicions de salut i benestar i la regulació i la

protecció de l'emigració i dels drets dels emigrants. En l'àmbit polític i de seguretat, s'apostà per consolidar els valors democràtics i les llibertats, els respecte als drets humans i d'autodeterminació dels pobles, el Procés de Pau de l'Orient Mig, la lluita contra el tràfic de drogues, la delinqüència internacional i la corrupció, i promoure la seguretat regional impedit la proliferació d'armes de destrucció massiva i adoptant mesures de confiança i seguretat destinades a crear un «espai de pau i estabilitat al Mediterrani».

Com es sabut, el Procés de Barcelona va tenir continuïtat en les diferents Conferències Ministerials Euromediterrànies celebrades a Malta (abril de 1997), Stuttgart (abril de 1999), Marsella (novembre de 2000), València (abril de 2002), Nàpols (desembre de 2003) i Luxemburg (maig de 2005); en la creació d'un Comitè Euromediterrani per al Procés de Barcelona, encarregat de supervisar el procés, tot i que el seguiment i la coordinació del procés recau directament en la Comissió Europea i amb la presidència de torn de la UE; en les reunions temàtiques ad hoc de grups mixtos (representants dels Estats, d'empreses privades, de la societat civil, d'institucions de recerca i d'educació, etc. Vinculats als diferents programes regionals); i, més recentment, en la creació d'una Assamblea Parlamentària Euromediterrània de caràcter consultiu.

Els principals instruments per a la implementació del Procés de Barcelona han estat els programes MEDA (Meda I, 1995-1999: 3.435 milions d'euros; Meda II, 2000-2006: 5.350 milions d'euros); els Acords d'Associació Euromediterrània subscrits per l'Autoritat Nacional Palestina

(en vigor des de juliol de 1997), Tunísia (en vigor des de març de 1998), Marroc (en vigor des de març de 2000), Israel (en vigor des de juny de 2000), Jordània (en vigor des de maig de 2002), Líban (en vigor parcialment des de març de 2003), Egipte (en vigor des de juny de 2004), Algèria (signat l'abril de 2002 i pendent de ratificació) i Síria (acabades les negociacions, però pendent de signar i de ratificació), en la creació, a partir del Banc Europeu d'Inversions, del Fons Euromediterrani d'Inversió i Partenariat (octubre de 2002); la xarxa d'Instituts de Política Exterior, «Euomesco», creada el 1996; l'adopció d'una Carta Euromediterrània per la Pau i l'Estabilitat (1997); i la Fundació Euromediterrània Anna Lindh per al Diàleg entre Cultures, inaugurada l'abril d'enguany amb seu a la Biblioteca d'Alexandria i que té com a objectiu promoure la participació de les organitzacions de la societat civil en els intercanvis culturals a la Mediterrània.

En definitiva, en els deu anys transcorreguts des del 1995, la UE ha destinat gairebé 9.000 milions d'euros per promoure els diferents objectius de la Declaració de Barcelona. No hi ha dubte que avui l'espai euromediterrani és una realitat molt més consolidada que fa una dècada i que els intercanvis culturals, universitaris, sanitaris i humans s'han incrementat de manera important. Així mateix, la inversió i la cooperació europees (i ací cal incloure també la inversió privada no vinculada al Procés de Barcelona) han contribuït notablement al desenvolupament dels països mediterranis no comunitaris, de tal manera que la diferència en PIB per habitant entre la mitjana dels països comunitaris i els no comunitaris s'ha reduït, tot i que persisteixen fortes desigualtats entre els països no

comunitaris que fan el ventall molt més ample respecte als menys desenvolupats. Igualment s'han donat passos importants per fer realitat l'àrea mediterrània de lliure comerç a pesar de la insensata Política Agrària Comunitària (PAC) que segueix penalitzant els productes procedents del sud, que moltes vegades són fruit de les inversions europees. Per últim, més enllà de les iniciatives oficials cal destacar la tasca duta a terme pel Fòrum Civil Euromed i els Consells Econòmics i Socials que han contribuït a crear una incipient societat civil euromediterrània i, sobretot, a desenvolupar un teixit associatiu transversal no governamental d'indubtable potencialitat de futur.

Tanmateix, aquest balanç no pot ignorar els aspectes negatius i d'ací la meua afirmació inicial de que encara es podria haver optimitzat millor el Procés de Barcelona. Entre aquests aspectes negatius destacaria la gran disparitat, com s'acaba d'assenyalar, que persisteix encara entre els nivells de desenvolupament entre el nord i el sud; l'escassa o nul·la articulació comercial entre els països mediterranis no europeus (en el Magrib el comerç interregional representa només el 3% del total) tot i l'indubtable avenç que suposà en la cooperació Sud – Sud la signatura de l'Acord d'Agadir (febrer de 2004), que estableix el compromís de crear una zona de lliure comerç entre Egipte, Jordània, Marroc i Tunísia, i les negociacions establertes entre Egipte i Turquia amb el mateix objectiu; la incapacitat per regular i absorbir els creixents fluxos migratoris Sud – Nord; la lentitud -i en ocasions retrocés- en respectar les qüestions relacionades amb els drets humans i les llibertats fonamentals en els països no comunitaris; la manca de coordinació, els solapaments i la dispersió de

projectes euromediterranis que, a vegades, aboquen a una insuficient optimització dels recursos, i la creixent inestabilitat en el Mediterrani Oriental.

Òbviament, no tot és responsabilitat de les polítiques mediterrànies europees i en la creixent inestabilitat de l'Orient Mig, la més gran responsabilitat és d'aquells que de manera unilateral provocaren una guerra –i no està de més recordar que amb el suport entusiasta de José Maria Aznar- que, si bé va tenir l'efecte d'acabar amb la dictadura de Saddam Hussein, ha propiciat la degradació violenta de l'Iraq i ha demostrant la seva ineficàcia donant ales, arguments i un nou camp d'actuació al terrorisme internacional, que de manera dramàtica ha colpejat Espanya, el Regne Unit, Egipte, Marroc, Tunísia, Turquia, Síria i Jordània entre d'altres països.

A manera de resum d'aquest balanç crec no equivocar-me massa dient que, en termes generals, el Procés de Barcelona i els instruments de cooperació i finançament que se'n deriven han ajudat als processos de transició econòmica que s'estan donant en els països no comunitaris, a la progressiva concreció de zones de lliure comerç Nord – Sud i, més feblement, Sud – Sud, a la creació d'infraestructures bàsiques (canalització i tractament d'aigües, sanitat, educació) i a la millora del marc legal per facilitar la inversió europea i la creació de xarxes de cooperació.

Tanmateix, en els països no comunitaris la percepció és que tot el que s'ha fet fins ara resulta encara insuficient i, sovint, es percep més com el resultat dels interessos econòmics europeus en la regió que com un

compromís explícit amb el seu desenvolupament. Contràriament, en els països europeus –potser de manera més sensible en els mediterranis- es pensa que segurament cal finançar de manera més important el procés (la mitjana és de menys de 900 milions d'euros anuals), però, al mateix temps es creu que els països no comunitaris haurien d'esforçar-se més en fer avançar els processos de transició política cap a l'Estat de dret i democràtic i demostrar una més gran voluntat de cooperació en les qüestions de migració, narcotràfic i seguretat que tan preocupant a les societats europees. De retruc, des del sud estant es creu que Europa hauria de fer un tomb important en la seva política internacional i tenir un paper més actiu i decisiu en la resolució dels conflictes que sacsegen alguns d'aquests països.

Començava dient que, potser, no s'havia valorat prou el Procés de Barcelona i que, segurament, no s'han optimitzat prou les possibilitats que obria. No hi ha dubte que cal un nou impuls i un renovat compromís si realment volem arribar a aquell espai de desenvolupament compartit, «sostenible i equilibrat» i de «pau i estabilitat» que s'apuntava fa deu anys. La Cimera de Barcelona de Caps d'Estat i de Govern que se celebrarà d'ací a uns dies sota presidència britànica i iniciativa espanyola –iniciativa que lamentablement es va perdre durant els governs del PP pel seu escàs sentit de l'Estat i la seva estreta visió de les relacions internacionals- pot fer possible, amb la imprescindible col·laboració de fòrums com aquest, reprendre aquest impuls i renovar el compromís. És, sens dubte, una oportunitat única. Els països comunitaris han passat en aquests deu anys de quinze a vint-i-cinc i entre els nous membres figuren dos dels països –

Malta i Xipre- que fa deu anys estaven entre els no comunitaris, mentre Turquia ha iniciat ja les negociacions per a fixar les condicions i la data del seu ingrés a la UE, malgrat la resistència i la gasiveria d'alguns països europeus que han deixat la decisió final de l'ingrés en mans de la UE encara que Turquia acabi complint totes les condicions fixades. El marc de 2005 és, dons, molt més ample –implica a 35 països mentre que el 1995 només eren 27- i obra unes possibilitats d'actuació potencialment més grans. De fet, ha despertat una expectació tan notable que compta ja amb una relació de països tercers –europeus i no europeus- que han sol·licitat participar com a observadors –estatus que ja té Líbia des de la Conferència Euromediterrània de Sttugart (1999), mentre Mauritània manté el seu estatus de país convidat des de 1995-.

Aquest Fòrum Euromed Salut que avui comença pot ser també una ocasió única per avançar en la renovació del compromís i el nou impuls que apuntava. Estic segur que de les seves sessions en sortiran reflexions, projectes i conclusions que ajudaran a desbrossar el camí. Permeti'm, per acabar, tres breus consideracions. La primera la feia ahir nit la Consellera Marina Geli en el sopar de benvinguda. La sanitat és una de les vies més clares per assolir el desenvolupament, no només perquè permet allargar l'esperança de vida i millorar la qualitat de vida, la qual cosa de retruc millora les capacitats productives, sinó, també, perquè com totes les infraestructures públiques –o privades- bàsiques (sanitat, educació, comunicacions, etc.) genera ocupació directa i indirecta. Avancin en aquest camí i siguin ambiciosos en les seves demandes: condonació o reducció del deute a canvi de dedicar els recursos alliberats a sanitat i

educació (aquesta fou una iniciativa del govern espanyol en la recent cimera Iberoamericana de Salamanca). La segona se la vaig escoltar a l'actual ministre espanyol d'Afers Exteriors quan era Ambaixador de la Unió Europea per al Procés de Pau al Pròxim Orient: estimulin la creació de xarxes –en el seu cas en el camp de la sanitat- en què es vegi implicada la societat civil, perquè si, malauradament, un dia fallessin momentàniament els mecanismes polítics comptaríem amb una societat civil compromesa en tirar endavant el procés de construcció d'aquest espai mediterrani tan necessari i que tots desitgem. Per últim, seria important que, davant la incertesa que es va obrir en l'escenari internacional després de l'11S, Fòrums com aquest i la propera cimera de Barcelona servissin per aproximar posicions, consolidar un espai de diàleg, fomentar el desenvolupament compartit i les polítiques de consens i solidàries (multilaterals) i avançar així, tots plegats, cap cotes més grans de llibertat, respecte als drets humans i seguretat en l'espai mediterrani. Sens dubte, a mig termini, això resultarà molt més efectiu per fer front a l'amenaça d'un nou terrorisme internacional que les polítiques errònies i les accions militars unilaterals propiciades fins ara no han fet més que enfortir. Siguin valents i comencin a escriure el futur d'aquest mar tan nostre que fa milers d'anys que compartim. Benvinguts i sort.